



Spruträdd: Vaccinmotståndet i Sverige under coronapandemin

Vincent Amble-Naess

Formgivning: Hellsten Kommunikation

www.ephi.se



**Spruträdd:
Vaccinmotståndet
i Sverige under
coronapandemin**

Förord

VACCINATIONSVILJAN ÄR HÖG i Sverige, men samtidigt finns många som valt att inte vaccinera sig. Vilken påverkan har egentligen den så kallade antivaccinationsrörelsen? Och hur arbetar den?

För att nå en hög vaccinationstäckning måste kampanjen ske fort och effektivt och så brett som möjligt, samtidigt som det måste vara frivilligt. Det blir en mängd medicin-etiska överväganden och frågor om smittskydd, medicinsk frihet och tilltro till auktoriteter. Antivaccinationsrörelsen spelar på allt detta i sina ambitioner att få enskilda att avstå att vaccinera sig.

För att kunna utforma vaccinationskampanjer på ett säkert sätt och så att människor känner sig trygga, så måste vi genuint försöka förstå antivaccinationsrörelsen, vad den drivs av och hur den påverkar. Vincent Amble-Naess är underläkare och skribent och har arbetat inom äldreården. Hans erfarenheter erbjuder ett särskilt relevant och intressant perspektiv på frågan.

Marie Söderqvist

Ansvarig för programområde folkhälsa, EPHI

Prolog

NÄR JAG ERBJÖDS att skriva om antivaccinationsrörelsen under coronapandemin sa jag omedelbart ja.

Frågans relevans var uppenbar. Vaccinet är den moderna läkarvetenskapens enskilt viktigaste bidrag till folkhälsan, och varje försök att minska dess täckning är ett steg i fel riktning. Under den pågående pandemin hade detta blivit särskilt kännbart.

Dessutom kände jag mig väl lämpad för jobbet. Min karriär som läkare hade påbörjats mitt under pandemin, och jag tillhörde de första att få tillgång till vaccinet, eftersom jag arbetade med känsliga patienter. Dessutom hade jag viss erfarenhet av svensk äldrevård, inte enbart som underläkare, utan även från min tid som vårdbiträde under studietiden. Det kändes värdefullt, eftersom en stor del av sjukdomens offer hade tillhört den patientkategorin.

Någon systematisk genomgång av antivaccinationsrörelsen hade jag emellertid inte gjort. Liksom många medicinare hade jag på min fritid följt deras propaganda som en form av underhållning, på ett – det tillstår jag – inte alla gånger helt sympatiskt sätt. Jag minns särskilt hur en professor under början av läkarprogrammet höll en fyra timmar lång föreläsning

på ämnet, som fick auditoriet att eka av hänskratt. Vi tog dem inte på allvar, helt enkelt.

Under arbetet med föreliggande text har jag kommit att få större respekt för dem som sprider vaccinkritik. Deras vilseledande uppgifter tycks inte sällan vara sprungna ur en djupt känd övertygelse. De tror verkligen att vaccinen är farliga. Samtidigt har jag insett att rörelsen gör större skada än vad jag i förstone trodde, vilket jag hoppas ska framgå under läsningen.

Mitt uppdrag var att skriva om hur folkhälsopolitiken bör förhålla sig till vaccinmotståndet. Som en konsekvens av pandemin var emellertid både politiken och antivaccinationsrörelsen försatta i ett tillstånd av ständig förändring. Jag sköt alltså mot inte bara ett utan två rörliga mål. Resultatet har du framför dig.

Trevlig läsning!

Vincent Amble-Naess

Innehållsförteckning

Spruträdd: Vaccinmotståndet i Sverige under coronapandemin	8
Bakgrund.....	12
Mediernas roll	17
Den svenska antivaccinationsrörelsen under coronapandemin.....	19
Covid-19 är en ofarlig sjukdom	21
Det finns botemedel mot covid-19	22
Vaccinet är farligt	24
Antivaccinationsrörelsens strategier	26
Vaccinpass	30
Ett lyckligt slut.....	34

Spruträdd: Vaccinmotståndet i Sverige under coronapandemin

AMINA AL-RASHID ÄR 38 år gammal och arbetar som undersköterska på ett äldreboende i Stockholms innerstad. Hon har bott i Sverige i 15 år. Ursprungligen kommer hon från Nordafrika.

När coronapandemin drabbade Sverige blev Amina liksom många av hennes kollegor tvungen att gå extra pass på jobbet.¹ Smittan spreds snabbt. Många av de boende avled i sjukdomen. De flesta fick aldrig träffa en läkare.² I tidningarna talades det om en massaker på äldre människor.³ Många skyllde på personalen på äldreboendena. Det var deras fel att smittan spreds till de äldre, menade man.

I mars 2021 började vaccinationerna. De boende

1 Vårdpersonal har jobbat nästan 1,5 miljoner timmar extra, Sveriges radio. 2020-12-16. <https://sverigesradio.se/artikel/7625385> (hämtad 13/11)

2 IVO, *Beslut den 23 november 2020 dnr. 3.5.1-21297/2020-32 Region Örebro*.

3 En pågående massaker på äldre människor, Aftonbladet. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/dO3ddB/en-pagaende-massaker-pa-aldre-manniskor> (hämtad 4/10)

vaccinerades på löpande band, av sjuksköterskor i reflexvästar som kom till ålderdomshemmet från landstingets mobila enhet. Så småningom blev det personalens tur att få sin första spruta. Amina var osäker. Av en väninna hade hon hört att vaccinet hade svåra biverkningar. På internet läste hon att staten ville använda sig av vård- och omsorgspersonalen som försökskaniner. Kanske berodde det på att de flesta var invandrare, tänkte hon. Amina var ung och behövde inte vara rädd att bli allvarligt sjuk. Dessutom hade de gamla redan vaccinerat sig, så dem kunde hon inte smitta. Och även om hon bara fick feber i några dagar, ville hon inte vara hemma från jobbet i onödan. Hon beslutade att skjuta vaccinationen på framtiden. I samtal med sina kollegor berättade hon om sitt beslut. Många hade tänkt likadant.

Att samordna en vaccinationskampanj är en komplex affär för landets myndigheter. Värdet av kampanjen växer nämligen exponentiellt. Om endast ett fåtal är vaccinerade är det främst de själva som drar nytta av det, men vid uppnådd flockimmunitet ökar hela samhällets motståndskraft. Inom nationalekonomin är vaccinationer ett exempel på en positiv externalitet, något som får positiv påverkan på tredje part. En mängd avvägningar är därför påkallade. Å ena sidan måste det gå snabbt, så att smittspridningen går ner och restriktionerna kan avecklas. Å andra sidan måste

man kunna visa att vaccinet är säkert, vilket tar tid. Och även om läkemedelsföretagen – som under coronapandemin – lyckas framställa säkra vaccin i rekordfart, kan själva detta faktum driva på befolkningens skepsis, vilket i sin tur fördröjer kampanjen.

Amina, som egentligen heter något annat, är en av många svenskar som valt att avstå från vaccinationen mot covid-19. När jag träffar henne och hennes kollegor vikarierar jag som underläkare inom äldre vården. Det är i början av hösten 2021. Restriktionerna har nyligen avvecklats. Vaccintäckningen är god. 6,5 miljoner svenskar har fått sin andra dos. Samtidigt visar data från Folkhälsomyndigheten att endast cirka 60 procent av personalen på Stockholms äldreboenden är vaccinerade med två doser.⁴ Detta trots att hälften av alla som avlidit i covid-19 har varit bosatta på särskilt boende (SÄBO).^{5,6}

Nyheter om den ovaccinerade SÄBO-personalen är oroande. Det måste finnas något politikerna kan göra åt saken, tänker jag. Det är i ett försök att ta reda

4 Stockholms äldrevård sämst på att ta vaccin, Svenska Dagbladet. 2021-09-26. <https://www.svd.se/stockholms-aldrevard-samst-pa-att-ta-vaccin> (hämtad 1/10)

5 SÄBO (Särskilt boende) är ett samlingsnamn för flera kommunala boendeformer, bland annat äldreboenden av det slag som Amina arbetar för.

6 Statistik om smittade och avlidna med covid-19 bland äldre efter boendeform, Socialstyrelsen. 2020-05-06. Dnr. 6.7 – 15552/2020. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/dokument-webb/statistik/faktablad-statistik-om-smittade-och-avlidna-med-covid-19-bland-aldre-efter-boendeform.pdf> (hämtad 2/11)

på hur en sådan insats skulle se ut som jag för första gången träffar Amina och hennes kollegor. Under samtalet fäster jag mig särskilt vid berättelsen om vad Amina hade läst på internet, att staten använder sig av personalen som försökskaniner. Det är en obehaglig bild. Även om ryktet naturligtvis är falskt förstår jag att det kan påverka en människas inställning till vaccinet. Efter samtalet bestämmer jag mig för att undersöka vilka det är som sprider sådana rykten, och vad deras agenda egentligen är. Jag bestämmer mig, kort sagt, för att lära mig mer om den informella sammanslutning av likasinnade som vanligen brukar kallas – antivaccinationsrörelsen.

Bakgrund

Tidigt i arbetet stöter jag på ett problem. Den vetenskapliga produktionen om antivaccinationsrörelsen är nämligen översiktligt stor. Det har skrivits hyllmeter om varenda delfråga. Att ämnet drar till sig forskningspengar är inte konstigt. Redan år 2019 klassades "vaccine hesitancy" av WHO som ett av de 10 största hoten mot den globala folkhälsan.⁷ "Vaccine hesitancy", tveksamhet inför vaccin, är ett paraplybegrepp som innefattar allt ifrån oro för biverkningar till aktivt deltagande i antivaccinationsrörelsen.

Frågan om vilka mekanismer som ligger bakom en människas ovilja att vaccinera sig är komplex. Trots den omfattande litteraturen finns ingen vetenskaplig konsensus. De flesta är överens om att motståndet till viss del beror på vilseledande information. Detta faktum har fått särskilt stor uppmärksamhet under coronapandemin. WHO har refererat till fenomenet som en "infodemi" som pågår vid sidan av pandemin, och gör den mera dödlig.⁸ Trots nyordet har problemet funnits under en längre tid.

7 WHO, "Ten threats to global health in 2019", 2019, <https://www.who.int/news-room/spotlight/ten-threats-to-global-health-in-2019> (Hämtad 4/10 2021)

8 WHO, "WHO public health research agenda for managing infodemics", 3/2 2021, <https://www.who.int/publications/i/item/9789240019508> (Hämtad 3/10 2021)

Under början av 1900-talet engagerade antivaccinationsrörelsen berömda författare, professorer i medicin och även ledamöter i Sveriges riksdag. Vaccinkritiska tidskrifter gavs ut regelbundet och rörelsens idéer påverkade i stor utsträckning den allmänna debatten. På den tiden var det belagt med stränga bötesstraff att avstå från de allmänna vaccinationerna. Till detta faktum lades en serie återkommande skandaler som ägde rum när nya vaccin administrerades till befolkningen, trots att de inte hade visats vara säkra.⁹

En sådan händelse ägde rum i den tyska staden Lübeck år 1930, när två läkare lyckades övertyga de lokala myndigheterna att initiera ett vaccinationsprogram mot tuberkulos. Det nya vaccinet skulle ges till nyfödda, trots att det enbart hade testats på vuxna. Sammanlagt vaccinerades 251 barn. Av dessa dog 77, ytterligare 131 blev svårt sjuka och endast 43 klarade sig lindrigt undan. Händelserna fick namnet "dödsdansen i Lübeck", efter de berömda målningarna i stadens Mariakyrka.¹⁰

Nyheter om händelsen fick stor spridning i pressen, inte minst i de vaccinationskritiska publikationerna. Det talades bland annat om ett "vetenskapligt barnamord" och om "kriminell medicin". Händelsen framställdes som blott ett exempel bland många på

⁹ *Variola och vaccinia: Om massvaccination och folkhälsopolitik, vaccinforskning och läkaretik*, Motzi Eklund. Exempla förlag, 2016.

¹⁰ *Ibid.*

varför vaccinationerna var hälsomenliga. Istället för att se händelserna i Lübeck som ett undantag togs nyheten till intäkt på att all form av vaccinering borde upphöra.

Än idag fokuserar antivaccinationsrörelsen på det fåtal kampanjer som går fel, vilket knappast är förvånande; om man betraktar vaccinationskampanjerna som grupp räddar de idag cirka 2–3 miljoner liv varje år.¹¹ Historiskt har siffran varit högre. Enbart vaccinet mot smittkoppor uppskattas mellan åren 1980 och 2018 ha räddat mellan 150 miljoner och 200 miljoner liv.¹² Förmodligen är vaccin den moderna läkarvetenskapens enskilt största bidrag till folkhälsan. Följaktligen är människors tilltro till kampanjerna mycket hög. Den som vill påverka opinionen i motsatt riktning gör därför bäst i att fokusera på det fåtal händelser där något har gått fel.

I en svensk kontext är den mest uppmärksammade vaccinskandalen den som ägde rum i samband med svininfluensan.

År 2009 utbröt en ny form av influensa i Mexico och USA. Virusstammen var mera smittsam, och ledde till en allvarligare sjukdom än tidigare varianter. Unga människor drabbades särskilt hårt. Eftersom den spreds till människor via grisar, fick sjukdomen namnet

11 Immunization coverage, WHO. 2021-07-15. <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/immunization-coverage> (hämtad 2/11)

12 Vaccination, Our World in Data. 2015-07. <https://ourworldindata.org/vaccination> (hämtad 2/11)

svininfluensan. Två månader efter dess upptäckt klassades den av WHO som en pandemi.¹³

På rekordfart tog det brittiska företaget Glaxo Smith Kline fram ett vaccin. Vaccinet – som fick namnet Pandemrix – godkändes av EU-kommissionen i september. Innan dess hade det prövats på omkring 5000 frivilliga.

Mellan oktober 2009 och april 2010 vaccinerades drygt 5 miljoner svenskar med Pandemrix. Enligt Smittskyddsinstitutets utvärdering från 2013, ledde vaccinationerna till att man undvek cirka 100 dödsfall, 200 fall av intensivvård och 1750 övriga fall av slutenvård.¹⁴ Men snart skulle det visa sig att vaccinet hade oväntade följder. Enligt en uppskattning av Läkemedelverket ledde vaccinationerna till att mellan 150 och 200 personer drabbades av den autoimmuna sjukdomen narkolepsi.¹⁵

Året efter Pandemrix-skandalen observerades en markant nedgång i antalet individer som valde att vaccinera sig mot säsongsinfluensan. I vissa regioner

13 World now at the start of 2009 influenza pandemic, Margaret Chan. https://apps.who.int/mediacentre/news/statements/2009/h1n1_pandemic_phase6_20090611/en/index.html (hämtad 1/11)

14 Smittskyddsinstitutet, Vaccinationskampanjen mot influensa A(H1N1) 2009 – Utvärdering av hälsoeffekter säsongerna 2009/2010 och 2010/2011 FOHM, 2013.

15 <https://www.lakemedelsverket.se/sv/behandling-och-forskrivning/vaccin/risker-med-vaccin/svininfluensan-pandemrix-och-narkolepsi#hmain-body10> (hämtad 5/10)

översteg nedgången 20 procent.¹⁶ Till följd av detta blev antalet influensafall större än vad som någonsin varit fallet sedan Smittskyddsinstitutet påbörjade sin laboratorierapportering.¹⁷ Berättelsen om Pandemrix är än idag ett återkommande inslag i antivaccinationsrörelsens propaganda.

Gemensamt för alla vaccinationsskandaler, både nutida och historiska, är att de rör nya vaccin. Antivaccinationsrörelsen drar emellertid nytta av händelserna för att försöka övertyga människor om att också de gamla, beprövade vaccinen är förknippade med hälsorisker.

Faktumet att nya vaccin väcker misstänksamhet i befolkningen leder till problem vid spridning av nya sjukdomar, då man snabbt behöver uppnå flockimmunitet genom en allmän vaccinationskampanj. Inte sällan begränsas kampanjens effektivitet av befolkningens tveksamhet. Detta har inte minst visat sig under coronapandemin. Antivaccinationsrörelsen är naturligtvis en del av förklaringen till tveksamheten inför nya vaccin, men flera faktorer spelar in. En annan viktig faktor är nyhetsmedierna.

16 Vårdpersonalen nyckeln till hög vaccintäckning mot influensa, Gunnar Nylén m fl. Läkartidningen, januari 2012. <https://lakartidningen.se/lt-debatt/2012/01/vardpersonalen-nyckeln-till-hog-vaccinationstackning-mot-influensa/> (hämtad 10/12).

17 Vaccinrådslan sprider sig, Läkemedelsvärden. 2012-04-25. <https://www.lakemedelsvarlden.se/vaccinradslan-sprider-sig/> (hämtad 14/11).

Mediernas roll

En dansk studie från 2018 undersöker effekten av medierapporteringen om biverkningar av HPV-vaccinet.¹⁸ HPV-vaccinet skyddar mot en virusinfektion som kan leda till livmoderhalscancer. De vaccinerade tjejer, en tv-dokumentär som sändes på danska statstelevisionen år 2015, följde en grupp unga flickor med olika sjukdomar och funktionsnedsättningar som påstods bero på HPV-vaccinet.¹⁹ Dokumentären fick stor spridning på sociala medier och gav upphov till en offentlig debatt. Gratistidningen MetroXpress publicerade under flera månader en daglig spalt där vaccinet ifrågasattes. Politikern Liselott Blixt, som vid tillfället för kontroverserna satt i danska folketingets motsvarighet till socialutskottet, uppgav i en intervju att de vetenskapliga studierna om vaccinets säkerhet var resultaten av en "betald lobby".²⁰ Samtliga misstankar om de påstådda biverkningarna har sedermera kunnat avskrivs.²¹ Ändå föll vaccinationsgraden från 90 procent till 54 procent

18 Suppli, C.H., Hansen, N.D., Rasmussen, M. et al. Decline in HPV-vaccination uptake in Denmark – the association between HPV-related media coverage and HPV-vaccination. *BMC Public Health* 18, 1360 (2018). <https://doi.org/10.1186/s12889-018-6268-x> (hämtad 6/10)

19 TV2 Danmark. De vaccinerade tjejer. 2015.

20 Corfixen K. Liselott Blixt affejer HPV-rapport: "Lavet af betalt lobby". Politiken 2015. <https://politiken.dk/forbrugogliv/sundhedogmotion/art5600533/Liselott-Blixt-affejer-HPV-rapport-»Lavet-af-betalt-lobby«> (hämtad 6/10)

21 European Medicines Agency (Pharmacovigilance Risk Assessment Committee). HPV Vaccines – Assessment Report. 2015;44.

under perioden 2014–2016.²² Denna tillfälliga nedgång i vaccinationstäckningen har sannolikt orsakat åtskilliga fall av livmoderhalscancer.

Det mest intressanta fyndet i studien är att nyhetsartiklarna i allmänhet inte var negativt inställda till vaccinet. Majoriteten var antingen positiva eller neutrala. I den typiska artikeln rapporterades att ett växande antal individer hade valt att avstå från vaccinet, och att forskare uttryckte en oro inför utvecklingen. Vad som däremot observerades var en uppgång av sökningar på Google efter termerna "HPV bivirkningar". Uppgången korrelerade till den växande medierapporteringen. Man kan alltså dra slutsatsen att journalisterna visserligen riktar människors uppmärksamhet mot ett vaccin, men att det i slutändan är de sociala medierna, internetforumen och de alternativa nyhetskällorna som får dem att avstå. Det är nämligen i de miljöerna som antivaccinationsrörelsen sprider sin propaganda.

Man kan anta att denna företeelse har haft stort inflytande under coronapandemin. Medierapporteringen av befolkningens inställning till coronavaccinet har nämligen varit omfattande. Inte minst oron för biverkningar har lyfts fram.

22 Suppli, C.H., Hansen, N.D., Rasmussen, M. et al. Decline in HPV-vaccination uptake in Denmark – the association between HPV-related media coverage and HPV-vaccination. BMC Public Health 18, 1360 (2018). <https://doi.org/10.1186/s12889-018-6268-x>

Den fråga som yppar sig är alltså vilka hemsidor man kommer i kontakt med när man gör en sökning på Google efter "Coronavaccin biverkningar". Jag bestämmer mig för att göra ett försök.

Den svenska antivaccinationsrörelsen under coronapandemin

Utöver den officiella informationen från vårdguiden, läkemedelsverket och folkhälsomyndigheten får jag diverse träffar på vaccinkritiska bloggar. Där står att läsa att vaccinetts effekter är långt mer hälsomenliga än vad myndigheterna vill göra gällande. Pfizers vaccin innehåller ett 5G-chip genom vilket Microsoft-grundaren Bill Gates planerar att förslava mänskligheten medelst hjärnkontroll.²³ Den som väljer Astra-Zenecas vaccin löper istället risk att förvandlas till en apa.²⁴

Många av texterna sprids på sociala medier som Facebook, Youtube och Twitter. Företagen bakom plattformarna har vidtagit åtgärder för att bemöta antivaccinationsrörelsens propaganda. Endast på Youtube raderades exempelvis så mycket som en miljon videor

23 Jens Jerndal, Den kusliga sanningen bakom Covid-19, 5G och GMO-vacciner. NewsVoice 24/10 2020. <https://newsvoice.se/2020/10/covid-19-5g-och-gmo-vacciner/> (hämtad 14/10)

24 Rana, Manveen & O'Neill, Sean, "Russians Spread fake news over Oxford coronavirus vaccine", The Times, 2020-10-16 (hämtad 10/10).

under pandemins första år, i ett försök att förhindra spridning av felaktig information till allmänheten.²⁵ Men gränsdragningarna är besvärliga. Till exempel har de flesta beslutat att låta personliga berättelser om vaccinbiverkningar kvarstå, vilket gynnar antivaccinationsrörelsen, vars texter inte sällan har en personlig anstrykning.

I flera av de vaccinkritiska texterna jag läser refereras till ett nätverk som går under namnet *Bota Sverige*. När jag går in på deras hemsida möts jag av en bild på en svensk flagga och ett stetoskop. Jag får reda på att nätverket består av en grupp hälso- och sjukvårdspersonal som "verkar för folket", och att mänskligheten är "utsatt för ett medicinskt experiment".

Nätverket drivs av de två läkarna Hanna Åsberg och Glenn Dormer. De har i olika sammanhang framträtt som talare och anordnat torgmöten runtom i landet. Verksamheten har omskrivits i flera lokaltidningar och även diskuterats i *Läkartidningen*.

Under sina offentliga framträdanden läser Åsberg & Dormer ofta högt ur ett dokument de har sammanställt. Dokumentet, som tar formen av ett öppet brev, är en sammanfattning av författarnas kritik mot coronavaccinet i 18 punkter.

25 Perspective: Tackling Misinformation on Youtube, Neal Mohan. Inside Youtube, 25 augusti 2021. <https://blog.youtube/inside-youtube/tackling-misinfo/> (hämtad 10/12).

I brevet framställs vaccinationskampanjen mot covid-19 som ett brott mot Nürnbergkonventionen, som upprättades efter nazisternas experiment på judar under andra världskriget. Andra punkter är vid en första anblick mera balanserade. Brevet är intressant, eftersom mycket av den vanligaste kritiken som framförs i vaccinkritiska sammanhang här framställs på ett mera övertygande sätt. Författarna är trots allt utbildade i vetenskaplig metodik, och dokumentet innehåller flera referenser till forskningslitteraturen. Anspråken som görs i brevet kan sammanfattas i tre kategorier: (1) Covid-19 är en ofarlig sjukdom, (2) det finns botemedel mot covid-19 och (3) vaccinet mot covid-19 är farligt. Här nedan går jag igenom kategorierna punkt för punkt.

Covid-19 är en ofarlig sjukdom

I Bota Sveriges brev står att läsa att pandemiåret inte inneburit någon uppgång i antalet döda. Detta påstående har i olika former framförts också i media. Men i själva verket observerades under 2020 en tydlig överdödlighet på cirka 8000 individer.²⁶ En

26 Kolk, M., Drefahl, S., Wallace, M., Andersson, G. (2021) "Överdödlighet och dödlighet I covid-19 I Sverige under 2020", Rapport från Institutet för framtidsstudier, Stockholm.

vanlig invändning mot siffror på överdödligheten under coronapandemin, som inte sällan lyfts fram i vaccinkritiska sammanhang, är att siffrorna inte är korrigerade för den befolkningsökning som äger rum varje år, och därför är mindre allvarliga än vad de i förstone verkar. Jag vill därför understryka att uppskattningen ovan är baserad på en jämförelse mellan SCB:s dödlighetsprognos och de faktiska dödstalen. Befolkningsökningen är alltså inräknad. Under 2020 observerades även ett brott i trenden av tilltagande medellivslängd, något som inte inträffat i Sverige på över ett halvsekel.²⁷

Det finns botemedel mot covid-19

Parasitläkemedlet Ivermektin framhålls av Åsberg & Dormer som ett botemedel mot covid-19. Till stöd för detta anförs en vetenskaplig artikel. Enligt det europeiska läkemedelsrådet EMA:s rekommendationer bör Ivermektin emellertid inte ingå i behandlingen av covid-19.²⁸ EMA:s rekommendation är baserad på en omfattande genomgång av de vetenskapliga artiklar som har publicerats i ämnet. Artiklarna – som både

²⁷ Ibid.

²⁸ <https://www.ema.europa.eu/en/news/ema-advises-against-use-ivermectin-prevention-treatment-covid-19-outside-randomised-clinical-trials> (hämtad 5/11)

förespråkar och fördömer behandlingen – har vägts mot varandra, för att komma fram till ett resultat. I analysen ingår bland annat den artikel som Åsberg & Dormer anför som sitt enda bevis för Ivermektinets förtjänster.²⁹

Författarna menar även att D-vitamin kan verka som förebyggande behandling. Det nationella vårdprogrammet för covid-19, ett vägledande dokument som svenska läkare använder sig av, rekommenderar emellertid att D-vitamin inte ska användas.³⁰ Som bevis för D-vitaminens botande egenskaper anför Åsberg & Dormer faktumet att många av de som vårdats på sjukhus för covid-19 haft D-vitaminbrist. Det finns flera anledningar till detta. D-vitamin syntetiseras i kroppen när vår hud kommer i kontakt med solljus. Människor som har underskott av D-vitamin är alltså människor som av någon anledning sällan går utanför dörren. En möjlig anledning till detta är att de är svårt sjuka eller mycket gamla, två faktorer som leder till ökad risk att dö i covid-19. Mycket riktigt har forskare observerat att D-vitaminbrist inte ger någon ökad risk för svår covid-19 om man korrigerar för faktorer som ålder, samsjuklighet och övervikt.³¹

29 Kory P, Meduri GU, Iglesias J, et al. Review of the emerging evidence demonstrating the efficacy of ivermectin in the prophylaxis and treatment of COVID-19. *Am J Ther.* 2021 maj-jun; 28(3): e-299-e318.

30 Nationellt vårdprogram för misstänkt och bekräftad covid-19. Version 3.2. September 2021. <https://infektion.net/wp-content/uploads/2021/10/nationellt-varldprogram-covid-version-3-2.pdf> (hämtad 9/11)

31 Hastie CE, Pell JP, Sattar N. Vitamin D and COVID-19 infection and mortality in UK Biobank. *Eur J Nutr.* 2021 Feb;60(1):545–8.

Vaccinet är farligt

I sitt brev presenterar Åsberg & Dormer en mängd data ur Läkemedelsverkets biverkningsrapporter. I 248 av de rapporter som hänvisas till har patienten i fråga avlidit. Formuleringen i brevet är emellertid vilseledande; att ett dödsfall rapporteras till Läkemedelsverket som en potentiell biverkning betyder inte att det finns någon koppling mellan dödsfallet och vaccinet. Om en cancersjuk patient avlider i sin grundsjukdom i nära anslutning till vaccineringstillfället, kan detta föranleda en anmälan. Denna omständighet får till följd att hundratals anmälningar skulle göras även om sprutan innehöll koksalt. Här nedan följer ett räkneexempel.

I början av vaccinationskampanjen vaccinerades i första hand boende på SÄBO. Hälften av alla som flyttar in på SÄBO dör inom ett år.³² I Sverige bor cirka 100 000 människor på SÄBO.³³ Drygt 130 människor dör alltså på SÄBO varje dag. Under januari 2021 var planen att alla på SÄBO skulle vaccineras mot covid-19. Enligt en uträkning av Agnes Wold, som är professor i klinisk bakteriologi vid Karolinska Institutet, leder dessa omständigheter till att så mycket som 100 personer

32 Alicia Heimerson. Därför skiljer sig dödligheten i Nordens äldrevård, Dagens arena. 2020-06-03. <https://www.dagensarena.se/innehall/darfor-skiljer-sig-dodligheten-nordens-aldrevard/> (hämtad 3/11)

33 Statistik om socialtjänstinsatser till äldre, Socialstyrelsen. 2020. <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/statistikammen/socialtjanstinsatser-till-aldre/> (hämtad 3/11)

skulle dö inom ett dygn efter vaccinet, enbart under januari.³⁴ Under ett helt år blir siffran naturligtvis större. De sammanlagt 248 rapporter som framhålls av Åstorp & Dormer säger alltså ingenting om vaccinets säkerhet.

I brevet kritiseras även faktumet att Pfizers och Modernas vaccin består av mRNA-sekvenser. Detta, menar författarna, gör att preparaten inte är att betrakta som "vaccin i traditionell mening". Denna invändning är vanligt förekommande i vaccinkritiska sammanhang. Av många har mRNA-sekvenserna tagits till intäkt för att vaccinen riskerar att vanställa människors DNA. Vaccinationen har bland annat framställts som en form av genmodifiering.³⁵ Jämförelsen baseras emellertid på ett missförstånd om mRNA-vaccinens verkningsmekanism. I själva verket leder injektionen endast till att kroppens celler producerar ett protein som liknar coronaviruset. Det är detta protein som immunförsvaret sedan reagerar på, vilket ger upphov till immunitet. Kroppens DNA förblir oförändrat.³⁶ Åström & Dormer har visserligen rätt i att vaccinen

34 Agnes Wold, Twitter. <https://twitter.com/agneswold/status/1344686279276040193> (hämtad 3/11)

35 <https://dagenshomeopati.se/den-kusliga-sanningen-bakom-covid-19-5g-och-det-nya-gmo-vaccin-man-vill-tvinga-pa-varenda-manniska/> (hämtad 13/10)

36 Understanding mRNA COVID-19 vaccines. Centers for Disease Control and Prevention. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/vaccines/different-vaccines/mrna.html> (hämtad 9/10)

inte är "traditionella", i den bemärkelsen att de bygger på en ny teknologi. Men slutprodukten blir trots allt densamma: Immunitet.

I brevet påstås slutligen att mRNA-sekvenserna i Pfizers och Modernas vaccin är sekretessbelagda. Även denna anklagelse återkommer i andra vaccinkritiska skrifter. Insinuationen är tydlig: Läkemedelsföretagen har något att dölja. Men i själva verket finns både mRNA-sekvenserna och ingredienslistorna publicerade offentligt.^{37,38} Endast detaljerna i produktionssätten är sekretessbelagda, vilket är fallet för i princip alla läkemedel och vaccin, en åtgärd som är tänkt att försvåra piratkopiering.

Antivaccinationsrörelsens strategier

Efter att ha läst igenom brevet på Bota Sveriges hemsida, ser jag en annons om en demonstration

37 World Health Organization Messenger RNA Encoding the Full-Length SARS-CoV-2 Spike Glycoprotein. 2020. <https://web.archive.org/web/20210105162941/https://mednetcommunities.net/inn/db/media/docs/11889.doc>. (hämtad 3/11)

38 Jeong D.-E., McCoy M., Artiles K., Ilbay O., Fire A., Nadeau K., Park H., Betts B., Boyd S., Hoh R., et al. Assemblies-of-Putative-SARS-CoV2-Spike-Encoding-mRNA-Sequences-for-Vaccines-BNT-162b2-and-mRNA-1273. <https://virological.org/t/assemblies-of-putative-sars-cov2-spike-encoding-mrna-sequences-for-vaccines-bnt-162b2-and-mrna-1273/663>. (hämtad 3/11)

som ska anordnas på Sergels torg om några dagar. Jag bestämmer mig för att gå dit.

Två dagar senare står jag på torget bland demonstranterna. Utöver ett hav av svenska flaggor syns plakat där slagord som "Rör inte mina gener!" och "Barnamördare!" står ut från mängden. I samtal med människorna omkring mig presenterar jag mig som en som är intresserad av antivaccinationsrörelsen, och vill lära mig mer. Att jag är medicinskt utbildad nämner jag inte.

Människorna jag talar med är trevliga och välkomnande. Många har emellertid åsikter som är av ett slag man sällan upplever i andra sammanhang. Att Bill Gates vill förslava mänskligheten genom hjärnkontroll eller att Pfizer vill modifiera våra gener, anses av flera av demonstranterna vara fullt rimliga farhågor. En man jag talar med uppger rentav att det är djävulen som ligger bakom vaccinet.

Åsikterna skiljer sig markant från de som uttrycktes av de undersköterskor jag intervjuade i början av arbetet med denna essä. Amina al-Rashid uppgav exempelvis, som ett av sina skäl till att avstå från vaccinet, att hon inte hade tid att vara borta från jobbet. Att 40 procent av Sveriges omvårdnadspersonal skulle avstå från vaccinet av rädsla för hjärnkontroll framstår heller inte som en rimlig hypotes. Frågan är hur en så

liten och extrem grupp som antivaccinationsrörelsen kan påverka så stora delar av befolkningen.

Vissa svar står att finna i den uppmärksammade SVT-dokumentären *Vaccinkrigarna*, som följer den svenska antivaccinationsrörelsen med dold kamera. I sista avsnittet lägger vaccinationsmotståndaren Linda Karlström fram sin syn på hur rörelsen bör utforma sin retorik.³⁹ Självt är hon övertygad om att världen styrs av en liten skara sammansvurna, vars mål är att förslava mänskligheten. Hon är emellertid medveten om att de flesta betraktar en sådan föreställning som bisarr. Därför, menar hon, bör vaccinmotståndarna inte kommunicera "sanningen" offentligt. Deras roll är istället att så ett frö av tvivel. Man kan exempelvis fokusera på den påstådda kopplingen mellan mässlingsvaccinet och autism, eller på Pandemrix-skandalen. Liknande tankegångar framkommer i flera av antivaccinationsrörelsens forum. Mycket riktigt är de åsikter som framkommer i mina samtal med demonstranterna långt mer extrema än de som uttrycks i Bots Sveriges öppna brev.

Av detta kan en viktig slutsats dras. Antivaccinationsrörelsen påverkar inte vaccintäckningen i första hand genom att övertyga människor om sina teorier. Istället fungerar propagandan genom att få människor att, om

39 Dokument inifrån: Vaccinkrigarna. SVT. <https://www.svtplay.se/dokument-inifrån-vaccinkrigarna> (hämtad 13/11)

än i mycket begränsad utsträckning, tvivla på vaccinens säkerhet och effektivitet. För en individ som från början inte hade särskilt stor nytta av vaccinet kan detta frö av tvivel vara nog för att få henne att avstå.

Mycket riktigt är det cirka fyra gånger vanligare att unga människor avstår från vaccinet än att äldre gör det.⁴⁰ De äldre har nämligen mer att vinna på att ta sprutan. På ett paradoxalt sätt kan vaccinmotståndet alltså ses som rationellt. Det finns, som Shakespeare uttryckte saken, en metod i galenskapen.

En ung människas beslut att avstå från vaccinet skadar emellertid inte bara henne själv, utan även dem i hennes närhet. Detta gäller inte minst om man arbetar inom äldreomsorgen eller hälso- och sjukvården. Vaccinmotståndet är därför en politisk angelägenhet och inte enbart en privatsak.

Efter att ha granskat antivaccinationsrörelsen och deras verksamhet under coronapandemin inser jag att deras inflytande är av en annan art än vad jag till en början trodde. Jag inser att en framgångsrik policy för att motverka rörelsen inte nödvändigtvis behöver befatta sig med deras budskap. Det räcker med att se till att människor har mer att vinna på att vaccinera sig än på att avstå.

40 Svenskarnas vaccinvilja och oro för vaccinets biverkningar, Björn Rönnerstrand. SOM-institutet. 2021. <https://www.gu.se/sites/default/files/2021-10/Den%20svenska%20vaccinationsviljan%20och%20oro%20för%20biverkningar.pdf> (hämtad 5/11)

Vaccinpass

Ett förslag på hur politikerna kan få fler att vaccinera sig är att införa ett nationellt vaccinpass. Idén går ut på att de som valt att vaccinera sig ska få tillgång till ett certifikat som är knutet till dem personligen. Den som har certifikatet får sedan delta i aktiviteter som för andra är förbjudna. Det kan till exempel röra sig om arbetstillfällen eller inträde till vissa nöjesevenemang. Ett liknande system – covidbeviset – har sedan vaccinationerna påbörjades tillämpats på resor inom EU. Sedan den 1 december 2021 används beviset även vid större sammankomster, som sportevenemang eller teaterföreställningar. När antalet besökare överstiger 100 personer får arrangörerna välja mellan att införa krav på covidbevis, eller att tillämpa Folkhälso-myndighetens särskilda föreskrifter för smittsäkring.

De förslag som föregick införandet av covidbevis inom Sveriges gränser möttes av skarp kritik från antivaccinationsrörelsen. I Åsberg & Dormers brev refereras bland annat till förslaget som en ingång till ett apartheidssystem.

Covidbevisen, såsom de används idag, har både för- och nackdelar. Vissa av problemen är principiella. Staten ställer i praktiken krav på att invånarna ska dela med sig av sin medicinska information för att få tillgång till restaurangbesök, gudstjänster och

teaterföreställningar. Det innebär en inskränkning av medborgarnas individuella fri- och rättigheter. Samtidigt är det rimligt att anta att åtgärden kommer att leda till minskad smittspridning på stora evenemang, vilket är välkommet. De allra känsligaste individerna, de som bor på SÄBO, skyddas emellertid inte. De närvarar nämligen inte vid några större sammankomster. För att skydda dessa individer måste det bli möjligt att införa krav på covidbevis också i arbetslivet.

I den allmänna debatten utgår man från att det är staten som bör ställa sådana krav på arbetstagarna. I mitt tycke vore en sådan åtgärd onödigt drastisk. Dessutom vore effekterna alldeles för oförutsägbara. Exempelvis skulle det kunna leda till underbemanning i känsliga branscher. Förmodligen skulle det räcka att ge arbetsgivare tillåtelse att vid behov ställa krav om covidbevis på sina anställda. Denna åtgärd vore särskilt angelägen inom hälso- och sjukvården, samt i äldreomsorgen. I dagsläget förefaller sådana krav emellertid vara oförenliga med Sveriges grundlag.⁴¹

Ponera att lagen skulle ändras, och covidbevisen ändå infördes på vissa arbetsplatser. För den ovaccinerade som vill arbeta inom hälso- och sjukvården återstår då två alternativ. Den som förblir

41 Grundlagsbrott av arbetsgivaren att kräva vaccin, Bengt Rolfer. Magasinet Fokus, 2021-09-23. <https://www.fokus.se/2021/09/grundlagsbrott-av-arbetsgivaren-att-krava-vaccin/> (hämtad 13/11)

övertygad om vaccinets farlighet kan söka sig till en annan bransch. Den som tvekar av mera triviala skäl får genom arbetsgivarens krav en god anledning att vaccinera sig. Det är rimligt att anta att det stora flertalet personer tillhör den senare gruppen. Men om arbetsgivarnas vaccinkrav skulle leda till att rekryteringen blev ohanterligt svår, kan kraven dras tillbaka med kort varsel. Farhågorna om att nationella vaccinationspass skulle leda till underbemanning i sjukvården är därför ogrundade, så länge beslutet lämnas åt arbetsgivarna istället för staten.

Somliga har kallat idén om arbetsgivares vaccinationskrav för en form av tvång. Den kritiken är osaklig. Det är ingen mänsklig rättighet att arbeta inom hälso- och sjukvården, och den som önskar avstå från vaccinet är fri att söka sig till en bransch där hennes beslut gör mindre skada. Däremot innebär den nuvarande lagstiftningen en form av tvång; på grund av den tvingas de boende på SÄBO till exponering för ovaccinerad personal.⁴²

Immunitet mot livsfarliga sjukdomar är en eftersökt merit inom hälso- och sjukvården. En arbetsgivares krav på vaccinpass borde därför inte betraktas som principiellt annorlunda än de krav som i dagsläget

42 Vaccinpass ett rimligt tvång för vårdpersonal, Per Bauhn. SvD 24/9 2021. <https://www.svd.se/vaccinpass-ett-rimligt-tvang-for-varldpersonal> (hämtad 10/12)

redan ställs på arbetslivserfarenhet eller på beredskap att arbeta under obekväma tider. Därför borde ett undantag till grundlagsbestämmelsen införas, för att förbereda samhället på kommande pandemier.

Ett lyckligt slut

Jag ringer upp Amina för en andra intervju. Vi stämmer träff utanför hennes arbetsplats. Nu har det gått fyra veckor sedan vårt första möte, och för att minska smittspridningen ska de boende på landets SÄBO:n snart få sin tredje dos vaccin. I samband med detta har Amina valt att ta sin första spruta, berättar hon. Hon vill hälsa på sin sambos föräldrar som är bosatta utomlands, och behöver ett covidbevis för att komma in i landet.

Förmodligen var Amina aldrig övertygad om att vaccinen verkligen var farliga, annars hade hon avstått från resan. Antivaccinationsrörelsens propaganda var endast en faktor bland många som ledde till att hon till en början valde att avstå. När hon kände att hon hade något att vinna på det, ändrade hon sig.

Amina al-Rashid fick sin första dos av Pfizers covid-19-vaccin på Sabbatsbergs sjukhus i mitten av oktober. Några biverkningar upplevde hon inte. Jag kände knappt av det, säger hon och skrattar.



2021-12-22

Vincent Amble-Naess



Vincent Amble-Næss

VINCENT AMBLE-NAESS ÄR frilansskribent och vikarierande underläkare.

I sitt skrivande intresserar han sig för frågor i gränslandet mellan ideologi och vetenskap. Han har skrivit om synen på kejsarsnitt i svensk förlossningsvård, om det fria vårdvalet och om den växande vårdskulden under coronapandemin. Utöver sin medicinska utbildning har han även en examen i teoretisk filosofi.

Vid sidan om sitt opinionsbildande arbete skriver Amble-Naess även idé- och kulturkritik. Bland annat medverkar han återkommande i essäprogrammet OBS i P1, senast med en text om Dostojevskijs politiska författarskap. Han verkar också som frilansande litteraturkritiker och essäist.

Parallellt med sitt skrivande arbetar Amble-Naess som vikarierande underläkare på ett sjukhus i Stockholmsområdet.



www.ephi.se